

Keď plávanie bolo výkladnou skriňou športu na Slovensku

PETER BUČKA

Kúpalisko „Zelená žaba“, Trenčianske Teplice (1937)
Zdroj: SNK

Plávanie patrí do kategórie športov, ktoré na Slovensku nemajú ucelene spracovanú históriu. Najmä počiatková etapa organizovaného plávania predstavuje biele miesto. Na rozdiel od iných športových aktivít, ktoré na Slovensko boli importované v druhej polovici XIX. storočia, v prípade plávania takýto medzník nie je možné stanoviť. Všeobecne je zaužívané spájať vznik organizovaného plávania na Slovensku s medzivojnovým obdobím. Či je tomu skutočne tak a prečo rekonštruovanie počiatkov plávania na Slovensku je pomerne náročné sa pokúsime ozrejmiť v našom príspevku. Rovnako ako dať odpoveď na otázku, prečo bolo plávanie jediným odvetvím, ktorého spolky zo Slovenska boli schopné konkurovať klubom spoza rieky Morava.

Prvé kroky

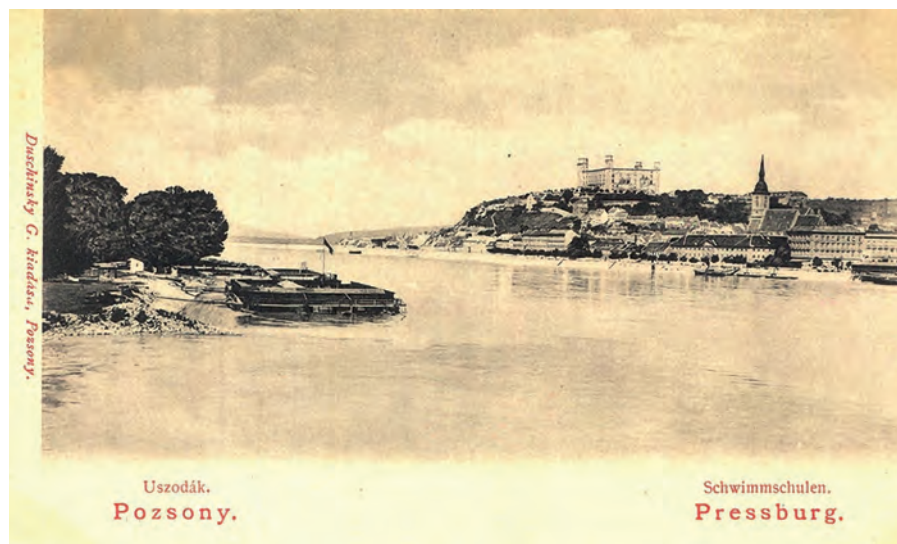
Možno, že nie prvý, ale o to významnejší krok ku vzniku organizovaného plávania urobila armáda. Výrazné ľudské straty pri

vojenských konfliktoch viedli predstaviteľov c. k. armády na začiatku 19. storočia k rozhodnutiu zaviesť do výcviku vojsk plávanie. Vôbec prvú plaváreň na starom

kontinente postavil stotník Arnošt z Pfuolu v roku 1809 v Prahe. Podobná vojenská plaváreň bola v roku 1812 postavená vo Viedni, o tri roky neskôr v Bratislave,

v roku 1817 v Budapešti a potom v ďalších mestách monarchie, kde boli vojenské posádky a prírodné podmienky na budovanie riečnych plavární. Na Slovensku to bolo preukázateľne okrem Bratislavy aj v Košiciach, Trenčíne a Žiline. V periodiku *Pressburger Zeitung* z 27. mája 1828 je uverejnený oznam o organizovaní plaveckého kurzu vojenskou správou, ktorého sa mohli zúčastniť tiež civilné osoby. Vo výstavbe plavární a organizovaní plaveckých kurzov pokračovala armáda aj po skončení prvej svetovej vojny. Do povedomia verejnosti sa dostali najmä 100 m dlhé Gajdove kúpele, ktoré vojenská správa v Košiciach vybudovala v roku 1924.

Vráťme sa ale do počiatočného obdobia. Prvá mestská plaváreň bola v Bratislave postavená na Dunaji v roku 1847. Na rozdiel od iných športových odvetví, kde organizačný vývoj predchádzal prvým výraznejším individuálnym výsledkom, plávanie na Slovensku zaznamenalo opačný trend. Zoznamy najúspešnejších plavcov budapeštianskych športových klubov – MTK, MUE a BTC, kde organizovanú podobu dostalo plávanie už koncom 19. storočia signalizujú, že viacerí plavci pochádzali zo Slovenska. Do tejto kategórie patrí aj Zoltán Imrich Halmaj, rodák zo Záhoria, ktorý sa počas vysokoškolských štúdií stal

členom MTK Budapešť. Už ako 19-ročný získal v roku 1900 na olympijských hrách (OH) v Paríži dve druhé miesta na 200 m voľný spôsob (vsp.) a na 4 000 m vsp. (1:08:55,5) a taktiež jedno tretie miesto na 1000 m vsp. V roku 1904 na OH v St. Louis jeho výkonnosť vrcholila. Tu získal dve prvé miesta – na 50 yd vsp a 100 yd vsp. (1 yd = 0,9144 m). Štartoval aj na OH v Londýne v roku 1908, kde získal dve strieborné medaily na 100m vsp. a v štafete 4 x 200 m vsp. Vytvoril dva svetové rekordy, a to na 100 m vsp. (1:05,8 min.) v roku 1905 a na 200 m vsp. časom 2:26,8 min. v roku 1908. Je teda evidentné, že plávaniu sa musel venovať už počas stredoškolských štúdií na Slovensku.

Od roku 1902 boli plavecké kluby organizačne zastrešené Maďarským atletickým zväzom, ktorý v roku 1905 zorganizoval prvé majstrovstvá Uhorska. K založeniu Magyar Úszó Szövetség (MUSZ), čiže Maďarského plaveckého zväzu došlo 25. mája 1907 v Budapešti. Medzi siedmimi zakladajúcimi subjektami zväzu nebol ani jeden spolok zo Slovenska. Organizačne bol zväz zložený z 12 okresov.

Na Slovensku bol prvý plavecký odbor založený v rámci Kassa Athletic Club (KAC) až v roku 1914. Táto skutočnosť môže niekoho prekvapiť, pretože už od roku 1895 bol v Bratislave k dispozícii krytý 25 m bazén – Grössling. V tomto prípade bol bazén súčasťou liečebných kúpeľov a pre organizované plávanie sa stal prístupným až po vzniku Československa. Plávania chvilí Bratislavčania sa tak museli spoliehať na Dunajskú plaváreň podobne ako Košičania, ktorí boli odkázaní na vojenskú plaváreň kadetky.

Organizované plávanie

Po vzniku nového štátu začali české športové zväzy v duchu nových pomerov prijímať názov československý a prenášať svoje pôsobenie aj do východnej časti spoločného štátu. V tomto prípade, ale organizačný vývoj prebiehal podľa iného scenára. V Čechách pred vojnou nemali plavecké sub-

Gajdove kúpele (1925)
Zdroj: archív autora

Plaváreň LIDO (1937)

Zdroj: archív autora

jektu samostatný zväz, ale len plaveckú sekciu pri Československej atletickej amatérskej únii. Ustanovujúca schôdza Československého plaveckého zväzu (ČSPS) sa uskutočnila 19. januára 1919 v Prahe. Na Slovensku sa ako prví prihlásili k slovu plavci v Bratislave. V Pozsony Torna Egyesület (PTE) si plavecký odbor založili 15. júla 1919. Po nich, v krátkom odstupe, sa ustanovili plavecké odbory v Pozsony Atlétikai Club (PAC), Pozsony Makkabea Sport Club (PMSC) a Pozsony Magántisztviselök Torna Köre (PMTK). Uvedené subjekty sa prihlásili do ČSPS a 17. októbra 1921 založili bratislavskú plaveckú župu, čo ČSPS zobral na vedomie. Za člena ČSPS sa v roku 1922 prihlásili aj plavci z KAC, ktorý ako sa uvádza v správe nebol členom bratislavskej plaveckej župy. Členskú základňu ČSPS tvorili nielen československé, ale aj maďarské a židovské kluby. Len nemecké kluby, ktoré vykonávali činnosť v západnej časti spoločného štátu zostávali bokom. V roku 1925 si nemecké kluby vytvorili vlastný plavecký zväz a stali sa členmi ČSPS s osobitým postavením.

Na Slovensku do rozbiehajúceho sa športového života v októbri 1919 zasiahlo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ktoré v rámci boja s maďarizáciou a iredentou nariadilo revíziu spolkov a rozpustenie spolkov, ktoré takú činnosť

vyvíjali. Niektorým klubom, ako napríklad PMTK, bola zakázaná činnosť. Iné ako PAC, PTE či PMTK boli nútené prepracovať svoje stanovky a zmeniť názov. Maďarské spolky v snahe zachovať si svoje logo vymenili v názve Pozsony za Polgári. Židovské spolky išli ešte ďalej a svoje názvy čiastočne poslovenčili. Ešte v roku 1922 sa novými členmi župy stávajú YMCA Bratislava a Sokol Bratislava.

V nasledujúcom roku vznikla košická plavecká župa. Jej zakladajúcimi členmi sa stali KAC, Hakoah Košice, Torökves (Sna-ha) Košice, Eperjesi Torna és Vívó Egylet

(ETVE), ku ktorým sa postupne pridali I. ČS ŠK Košice, Kassai Sport Club (KSC) a Makabi Prešov.

Od roku 1924 organizovali župy každoročne svoje majstrovstvá. Víťazi sa nominovali na majstrovstvá ČSPS. Prvé tituly majstrov Československa získala zo Slovenska súrodenecká dvojica G. Messinger na 100 m znak a E. Messingerová na 100 m vsp. v roku 1926. Obaja plávali za KAC. Z uvedeného je zrejmé, že v košickej plaveckej župe, ktorá bola neskôr premenovaná na východoslovenskú, bol spočiatku dominantný KAC. V reprezentačnom drese sa ako prvý plavec zo Slovenska predstavil V. Neményi. V roku 1924 bol tento odchovanec klubu KAC nominovaný do družstva vodného póla na olympijské hry.

V bratislavskej plaveckej župe, ktorej názov sa neskôr zmenil na západoslovenská, si s spočiatku držal výkonnostný primát PAC. V roku 1924, ale väčšina plavcov z PACu prestúpila do PTE, čo v konečnom dôsledku viedlo k jeho zániku. Predovšetkým Karol Heiling, J. Klobuzký a H. Schindler znamenali pre klub takú posilu, že PTE sa stal lídrom župy. V roku 1926 sa vodní pólisti z PTE po prvý raz prebojovali do

Zoltán Imrich Halmaj (Halmay), prvý zľava – olympijský víťaz (1904)
Zdroj: Profimedia

Súrodenci Messingerovci – majstri ČSR (1926)

Zdroj: archív autora

finále majstrovstiev Československa, kde podľahli favorizovanému tímu ČKP. O rok neskôr si túto príležitosť už nenechali ujsť a ako prvý kolektív zo Slovenska získali celoštátny titul, čo samozrejme zvyšovalo kredit klubu. Odrazilo sa to aj v nominácii dvojice pólistov Pavla Šteinera a Michala Schmucka do družstva na OH v roku 1928.

V uvedenom roku sa bratislavskí plavci mohli tešiť z nového bazénu Lido. To už boli na plaveckej scéne plavci z I. ČsŠK Bratislava a ŠK Slávia Bratislava, kam prešli plavci z YMCA Bratislava a Sokola Bratislava. Do zostavy bratislavskej plaveckej

župy pribudli aj plavci z ŠK VAS Bratislava a AC Nitra.

V roku 1929 sa po prvý raz celoštátne majstrová uskutočnili mimo Prahy. Domáce prostredie plavci z PTE zúročili a získali titul za celkové víťazstvo mužov. Rozhodujúci podiel na tomto úspechu mali P. Šteiner, ktorý zvíťazil v disciplíne 100 m vsp. a K. Heiling, ktorý zvíťazil na 100 m znak. Obaja prispeli k potrebným bodom v plaveckých štafetách. V roku 1930 sa PTE už bez podpory domáceho prostredia podarilo tento výsledok zopakovať. PTE koncentroval v svojich radoch nielen plav-

cov maďarskej, ale aj nemeckej a židovskej národnosti. Na úspechoch PTE mal svoj podiel aj tréner klubu L. Stáhl, ktorý sa v tridsiatych rokoch stal reprezentačným trénerom. V období prvej Československej republiky bolo skutočne výnimočné, aby tréner zo Slovenska zastával takýto post.

Nezanedbateľným motívom vstupu športovca do klubu bola aj výška členského príspevku, z ktorého organizácia zabezpečovala plavecké hodiny. Podpora zo strany štátu bola minimálna a finančné prostriedky, ktoré kluby získali zo športových podujatí podliehali zdaneniu. V roku 1929 došlo v ŠK Makabea Bratislava z ekonomických dôvodov k odchodu viacerých členov plaveckého odboru, ktorí si založili novú organizáciu Bar Kochba Bratislava (BKB). Ešte v roku 1930 bol podiel plavcov v ŠK Makabea Bratislava a BKB vyrovnaný, ale neskôr do BKB prešla aj zvyšná časť oddielu.

Rok 1931 začal veľkou udalosťou. Z klubu PTE prestúpil do BKB najlepší plavec Slovenska P. Šteiner a spolu s ním aj E. Reiner, J. Schwartz a Fr. Schmelz. Príčinou ich prestupu boli narastajúce prejavy antisemitizmu v PTE. Šteiner v roku 1931 na majstrovstvách Európy získal v disciplíne 100 m vsp. bronzovú medailu a v roku 1933 vyhral Veľkú cenu Paríža. Na celoštátnych majstrovstvách zvíťazil nielen v kráľovskej disciplíne, ale výrazným spôsobom prispieval k zisku titulov v štafetách. Túto stratu sa v PTE sa snažili kompenzovať lanárením plavcov z ďalších klubov. Situácia nabrala také obrátky, že v roku 1933 zvolal ČSPS mimoriadnu schôdzu. Po nej predseda zväzu L. Hauptmann vydal rozhodnutie, ktorým v bratislavskej plaveckej župe zakázal až do odvolania akékoľvek prestupy plavcov.

Nové plavecké centrá

Ešte koncom dvadsiatych rokov sa plávanie začalo udomáčňovať aj v ďalších mestách. Na juhu Slovenska to bol KFC Komárno, ESE Nové Zámky, LTE Levice. Tieto kluby potom v roku 1934 spoločne s PTE,

KAC, KSC a ETVÉ vytvorili Maďarský plavecký zväz (MPS) v Československu, ktorý sa stal členom ČSPS.

Na strednom Slovensku boli založené: KČST Žilina, POČK Vrútky, KČST Bytča. V roku 1934 uvedené kluby založili severoslovenskú plaveckú župu. Po pristúpení: ŠK Banská Bystrica, POŠK Kremnica, AC Štiavnica, Zvolenského telocvičného klubu a Makabi Žilina sa táto premenovala na stredoslovenskú plaveckú župu.

Nové kluby AC Janošík v Trnave a Piešťanský plavecký klub (PPK) posilnili západoslovenskú plaveckú župu. Vo východoslovenskej plaveckej župe pribudol Makabi Prešov. V tejto župe však po odchode maďarských klubov došlo k výkonnostnej stagnácii. To sa ale nemôže povedať o západoslovenskej plaveckej župe, kde nové kluby zvýšili konkurenciu a výkonnostným lídrom župy sa stala BKB. Na túto situáciu zareagovali ŠK Slávia Bratislava a 1. ČsŠK Bratislava spojením a vytvorením nového subjektu Slovenského plaveckého klubu (SPK).

Ku kvalite tréningového procesu nepochybne prispela aj nová krytá plaváreň Eva v Piešťanoch, ktorá bola daná do užívania v roku 1935. ČSPS od roku 1935 začal organizovať celoštátne majstrovstvá mládeže. Výsledky BKB na týchto pretekoch signalizovali, že klub vsadil najmä na túto kategóriu plavcov. Excelentné výsledky mladých plavcov BKB znamenali, že viacerí členovia boli nominovaní do reprezentácie a rávalo sa s nimi pre blížiacu sa olympiádu.

Začiatkom roku 1936 sa Svetový zväz Makabi sa rozhodol, že berlínsku olympiádu bude bojkotovať. V prípade BKB sa to týkalo okrem P. Steinera aj E. Keppichovej, K. Magyarovej, H. Baderleho a M. Fruchta. Na základe uvedeného stanoviska sa ČSAPS rozhodol židovské plavecké kluby pokutovať a zastaviť im na rok činnosť. Napokon ČSAPS svoje rozhodnutie revidoval a plavci BKB mohli štartovať v roku 1936 na majstrovstvách Československa, kde muži v súťaži klubov zvíťazili.

Nebola to náhoda. Klub už v predo-

šlom období angažoval trénera H. Seidla – absolventa Vysokiej telovýchovnej školy v Magdeburgu. Do tréningového procesu zaradil nové formy kondičnej prípravy, otužovanie, sústredenia a lekárske sledovanie. Pre mládež začal klub organizovať súťaže čoskoro po svojom vzniku. Predstavitelia klubu pochopili, že šport je sociálny jav a preto začali organizovať spoločné podujatia vrátane lyžovania a turistiky. Súčasťou činnosti klubu bolo aj vzdelávanie mládeže.

Situácia sa zmenila. V predošlom ob-

dobí talentovaní plavci odchádzali zbierať skúsenosti do hlavného mesta krajiny. Napríklad už spomínaný Z. I. Halmaž, či ďalší olympionik Ján Wenk, rodák z Čadce, ktorí odišli do Budapešti alebo V. Neményi z Košíc a M. Schmuck z Bratislavy, ktorí študovali na vysokých školách v Prahe, kde štartovali za české kluby. Teraz úroveň a kvalita činnosti BKB prilákala talentovaných plavcov z celej republiky. Do Bratislavy prišli vychádzajúce plavecké hviezdy ako napríklad Irena Karppeslová z Břeclavi, či H. Baderle z Pardubic. V roku 1937 na

Plavci a pólisti KAC – stojaci štvrtý sprava olympionik V. Neményi
Zdroj: archív autora

majstrovstvách republiky plavci BKB titul obhájili.

Klubu sa darilo aj v nasledujúcom roku. Dňa 9. apríla 1938 utvorilo kvarteto v zložení M. Frucht, H. Baderle, P. Šteiner a Š. Földes v štafete 4 x 200 m vsp. časom 9:40,8 min. svetový rekord. V lete sa klubu podarilo na majstrovstvách republiky zvíťaziť nielen v súťaži mužov, ale aj žien. BKB sa stal jediným klubom v Československu, ktorému sa na jedných majstrovstvách podarilo v medzivojnovom období získať v súťaži družstiev double. Za výsledkami BKB boli nielen spomínané dôvody, ale aj široká členská základňa klubu. Už dva roky po svojom vzniku vykazoval klub 570-člennú základňu, čím sa stal k najväčším plaveckým klubom v Československu.

Koniec jednej etapy

Keď bola 3. decembra 1938 v *Slovenskej pravde* publikovaná informácia o vzniku Slovenského plaveckého svazu (SPS) súčasne bolo uverejnené, že BKB nebude do SPS prijatá a jej rekordy budú z tabuliek vyčiarknuté. Bol to jasný signál, že končí jedna etapa. Podstatná časť plavcov z BKB už na Slovensku ani nebola. Po svo-

jom športovom zájazde do Londýna, ktorý sa uskutočnil 17. – 18. septembra 1938, zostali v Anglicku. Oficiálne bol klub rozpustený 26. septembra 1940, keď vyšlo vládne nariadenie o rozpustení všetkých židovských spolkov.

Na Slovensku zostalo len niekoľko plaveckých klubov, a to na západnom a strednom Slovensku. Pre porovnanie – v roku 1937 vykazoval ČSPS na Slovensku 25 klubov, z ktorých 13 bolo československých, 7 maďarských, 4 židovské a 1 nemecký. V období prvej Slovenskej republiky vykazoval Slovenský plavecký zväz

len 10 klubov, z ktorých bolo 8 slovenských, 1 maďarský a 1 nemecký. Výkonnostne plavci po celé nasledujúce obdobie ani zďaleka nedosahovali úroveň z predošlého obdobia.

Na dokreslenie celkovej úrovne plávania je potrebné uviesť ešte jeden prípad športovca. Jednalo sa o J. Baláža, ktorý prišiel do Československa z Maďarska. Jeho rodičia mali domovskú príslušnosť v Rajci, a tak po rozpade Uhorska využili situáciu a vrátili sa na Slovensko. Baláž po návrate na Slovensko odišiel študovať do Brna na obchodnú akadémiu. Tu sa stal členom Makabi Brno a neskôr Bar Kochba Brno. Venoval sa nielen plávaniu, ale hral aj vodné pólo. Jeho hlavnou disciplínou boli však skoky do vody. V roku 1924 bol nominovaný na OH, kde štartoval v disciplíne 100 m vsp. a v skokoch z trojmetrovej dosky, pričom sa umiestnil na deviatom mieste. V roku 1925 narukoval na prezenčnú službu do Prahy, kde sa stal členom Hagibor Praha. V roku 1925 štartoval na majstrovstvách Európy v Budapešti. Tu v skokoch do vody z 3 m dosky získal pre Československo bronzovú medailu. Bola to historicky naša prvá medaila z plaveckých športov. V roku 1928 opäť prišla pozvánka do reprezentačného

Reprezentačné družstvo vodného póla – stojaci sprava Michal Schmuck, Pavol Šteiner (1928)
Zdroj: archív autora

Július Baláž – dvojnásobný účastník OH, zakladateľ československej skokanskej školy do vody

Zdroj: archív autora

družstva na olympijské hry. Tentoraz súťažil iba v skokoch z trojmetrovej dosky, kde skončil v skupine na štvrtom mieste. Baláž počas svojej športovej kariéry získal celkom desať titulov majstra republiky. Po vojne sa venoval trénerskej práci. Medzi jeho zverenkyne patrila Marie Čermáková, ktorá neskôr vychovala olympijskú víťazku Míľenu Neveklorskú-Duchkovú.

PaedDr. Peter Bučka, Ph.D. (1960) – venuje sa dejinám športu. Je autorom viacerých publikácií a samostatných fotografických výstav.

Jubilejné plavecké preteky bratislavského PTE v kúpeľoch Grössling (1934)

Zdroj: Fortepan / Sándor Halmosi

Plavci Bar Kochby Bratislava (1936)

Zdroj: archív autora